

שולחן עגול בנושא: מדינה וטרור

25 בנובמבר 1997

כ"ה בחשוון תשנ"ח

מנחה: מר ישראל סגל

משתתפים (לפי סדר הא'-ב'):

חה"כ אורי אור

גב' תמר בן דוד

מר בועז גנור

ד"ר אריק כרמון

פרופ' אריאל מררי

מר אייב סופר

חה"כ גדעון עזרא

פרופ' מרדכי קרמניצר

מר שבתאי שביט

חה"כ יוסי שריד

מר ישראל סגל: הדיון הציבורי בפרשת משעל עסק עד עכשיו רק בהיבט הפרקטי והמדיני שלו: האם היה צריך בכלל לעשות פעולה כזאת, ודווקא בירדן, שרק עכשיו חתמנו איתה על הסכם שלום שבו התחייבנו שהמוסד לא ינקוט בפעולות חד צדדיות במדינה; נעדר האספקט העקרוני - האם בכלל מותר למדינה דמוקרטית ריבונית שומרת חוק להפעיל אמצעים חריגים, כולל חיסול, במלחמה נגד יעדי טרור. ואם כן - מי צריך לקבל את ההחלטה, באיזה פורום ומהו המנגנון שצריך לפקח ולבקר אם בכלל.

Mr. Abe Sofer: There were no restraints set by legislation on the power of the executive branch in the United States, to identify individuals abroad for assassination. until 1976 periodically, the United States government would be involved in assassinations or in planned assassinations, or would assist groups abroad in having individuals or groups of individuals attacked.

This was done by our intelligence services, not the military, and they were not screened and approved by the State Department. Frequently they were implemented without consultation with the President.

In 1976 President Ford issued an executive order prohibiting all assassinations, and Every President thereafter has issued a similar executive work.

The United States does believe in the use of force in its self-defense, but these actions must be a valid national policy. They are examined by all our major agencies, then essentially justified in the international community. We are not embarrassed to admit that we use deadly force, and we think Israel should not be embarrassed to do so at an appropriate time.

חה"כ אורי אור: אנחנו עוסקים בדרך כלל באותם שירותים שהם תחת פיקודו הישיר של ראש הממשלה, ושום פעולה בסדר גודל כמו שאתה מתאר פה לא עוברת ללא אישורו. אני לא מכיר מקרה שמישהו משירותי הבטחון החליט על דעת עצמו, ללא אישורו של ראש הממשלה. בתקופות מסוימות היתה ועדה של שלושה שרים שעסקה בזה, ויש תקופות בהן הקבינט נותן אישור כללי לפעול - אם למשל יש שלושה אירועי טרור בחודש מסויים, מתכנס הקבינט ומחליט החלטה כמו "זרועה הארוכה של מדינת ישראל תשיג את הרוצחים בכל מקום". היו תקופות שראש ממשלה אישר פעילויות אם הוא היה שר הביטחון בעצמו, או שר חוץ, והיו מקרים ששר החוץ עודכן.

ראש הממשלה יכול להחליט, לאחר אישור כללי של הקבינט, לעבוד ישירות עם הארגון המבצע ולעדכן גורמים נוספים לכשתתבצע הפעולה.

ועדת המשנה שמפקחת על השירותים החשאיים מכירה את התפיסה, אבל היא מעודכנת בדיעבד; הקבינט מעודכן להערכתו, ומבקר המדינה לא נכנס לעובי הקורה.

מר ישראל סגל: אני מבין מדברך שאין שום חקיקה שמאפיינת את סדרי קבלת ההחלטה בעניינים האלה. תחת זאת יש נהלים שהתגבשו במשך השנים במשרד רה"מ, שאליו כפופים המוסד ושירות הביטחון הכללי. אפילו הנהלים האלה לא מקובעים במשנה סדורה, אלא נתונים לנטיית ליבו של כל ראש ממשלה.

חה"כ אורי אור: יש שורה של נהלים שהחלו להתגבש לאורך תקופות ממושכות, לא מסגרת של חוק. בעקבות פרשת קו 300 גיבשה ועדת יריב נוהל עבודה מסוים לראש המוסד, ראש הממשלה ושר הביטחון, ולאחר מכן גיבש האלוף ורדי נוהלי עבודה לראש הממשלה, ראש השב"כ וראש אמ"ן. יש חוק שעכשיו מנוסח ודווקא השב"כ תומך בו, אבל אין מערכת חוקים המגדירה את כל הפיקוח והאישור על פעילויות.

חה"כ יוסי שריד: אין בעצם תשתית חוקתית בעניין זה, ובפיקוח יש מעלות ומורדות. זה הרבה יותר טוב מכפי שהיה בעבר, כי בעבר לא היה כלום, ואולי פחות טוב מכפי שצריך להיות.

אני מכיר שני פורומים שעוסקים בשירותים החשאיים במודיעין: ועדת השרים לענייני השב"כ שבה כיהנתי כאשר הייתי בממשלה, וועדת המשנה לשירותים החשאיים בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת. והשאלה היא האם לוועדות הללו יש מושגים ברורים מהי המדיניות לפרטיה.

נקלענו למצב שבו יותר משהעגל רוצה לינוק, הפרה רוצה להניק. פעם היתה סברה שמשום ששירותי המודיעין ממודרים משום שיש להם מנטליות של "אנחנו מנהלים את העניינים בתוכנו ומי האנשים האלה בכלל שיסתכלו פנימה". המצב היום שונה לחלוטין. היום השירותים רוצים

מאוד לחלוק את כל האינפורמציה, עד כדי כך שאני לא בטוח שאני חייב ללכת עם כל הציוד הזה. זה קרה משום שאנחנו לטוב ולרע במשטר של ועדות חקירה, ושכשיש פעולות שלא מצליחות, אנשים אומרים לעצמם שהם לא צריכים לקחת את כל האחריות על עצמם, והם מתחלקים באחריות. כתוצאה מכך אנשים באים ופורסים את כל מה שיש לפרוס.

במובן הזה הוועדה ממלאת את תפקידה בצורה בינונית עד משביעת רצון. גם אם מצבנו לא משביע רצון, אני רוצה בכל זאת להצביע על העובדה שבארה"ב עד שנה מסוימת היו מקרים שהנשיא וגורמים אחרים לא ידעו כלל על פעולות של השירותים החשאיים. אצלנו דבר כזה לא רק שלא היה, אלא גם לא יכול להיות אפילו בדוחק. בפרשת קו 300 הוליכו את כולם שולל, לא רק את ראש הממשלה. היתה קנוניה בתוך השב"כ והקנוניה נחשפה וקרה מה שקרה.

חה"כ אורי אורי: הן המוסד, הן השב"כ והן אמ"ן רוצים לתאר את מעשיהם. כשוועדת משנה באה לבקר במקומות השמורים ביותר היא מתקבלת בפתיחות, גם משום המאבק על תקציבים וגם בשל רצונם של אנשים להראות את פועלם. לכן אני מסכים שוועדת המשנה איננה מאשרת פעולות, אבל היא די רצויה בשני הארגונים האלה.

חה"כ גדעון עזרא: במדינת ישראל של היום כל אחד יכול ללכת עם יועץ משפטי צמוד ולשאול אותו כל רגע מה לעשות מותר אסור. לראש המוסד אין את הפריבלגיה הזאת, והוא עושה את כל הבדיקות האפשריות, ואף אחד לא יכול לבוא כאדם מן החוץ, שלא בקיא בדברים האלו, ולייעץ לו.

בשב"כ, אם מתלבטים לפני שהולכים לעצור את פלוני או את אלמוני, הולכים ליועץ המשפטי, הוא אומר מה לעשות, פועלים ונגמר הסיפור. מי שקיבל את ההחלטה לעשות את מה שעשו בליהאמר לא היה יכול לשתף אף יועץ משפטי. מי שנמצא מעליו הוא לא תמיד ראש ממשלה עם ותק של 27 שנים או של 19 שנים, לפעמים הוא יכול להיות גם ראש ממשלה חודשיים או שנה וחצי או שלוש שנים, והוא צריך לקבל החלטות. צריך לתת לאנשים הללו את כל הכלים על מנת לשפר את יכולת ההחלטה שלהם, והם צריכים לדעת בזמן אמיתי מה צריך להגיד ראש המוסד, מה צריך להגיד ראש הממשלה וכל מי שנוגע בעניין הזה.

אני רוצה להתחיל עם המערכת הקרובה מאוד, המבקר הפנימי של המוסד, שהוא חיוני בארגון הזה הרבה יותר מאשר במקומות אחרים. משום שביקורת המדינה מוגבלת בנושא המוסד. שנית, צריך לחזק את המערכת של משרדי ראש הממשלה. ועדת המשנה לא יכולה לטפל ולא תטפל לפני מעשה בשום נושא, אבל יש לה תפקיד חשוב בבדיקת תהליכים.

לאחר פרשת משעל ואסון הקומנדו הימי, הגענו היום במדינה לתחושה שאם אתה לא רוצה להסתבך - אל תעשה. צריך לדעת שבשביל להגן על הדמוקרטיה צריך לעשות מעשים כנגד אנשים שרוצים להרוס אותה, וצריך גם מהחדר הזה לתמוך בעושים במלאכה.

מר ישראל סגל: האם בכלל מותר למדינת חוק לנקוט בחיסול של אנשים שהיא מסמנת אותם כיעד של טרוריסטים המהווים סכנה לעצם קיומה, איך מסמנים אותם, האם יש את העיקרון של "הפצצה המתקתת" למשל?

אני רוצה להתחיל בציטוט: "ישנם בתוך הדמוקרטיה בעלי ביקורת הרואים בשירותים החשאיים כוח שאומנם חיוני הוא לבטחון המדינה ולשלומה, אלא שהוא אנטי-דמוקרטי מיסודו. מבחינתם של אלה קיומם של השירותים החשאיים הוא אפוא הכרח מגונה המעורר לבטי מצפון ומוסר רבים ומטיל צל תדיר על הדמוקרטיה".

את הציטוט הזה אני שואב מתוך ספרו של איסר הראל "ביטחון ודמוקרטיה". אסור להתעלם מהעובדה שיש אולי קונפליקט מהותי בין הדמוקרטיה וערכיה לבין פעילות השירותים החשאיים.

מר שבתאי שביט: אני חושב שבמדינה "מפגרת" כמו ישראל יש הרבה יותר סדר בתחום הזה ממה שהיה במשך הרבה מאוד שנים בארה"ב. יתר על כן, לקח לארה"ב 200 או 300 שנה עד שהגיעה לכלל החלטה שאוסרת על מבצעי פיגוע או מבצעי חיסול.

Mr. Abe Sofer: Is it true that it took 200 years to bring that to fruition, but I assume it was not right to support the continued assassination of people for the next 150 years in Israel . Israel believes in due process of law and people are being killed without a hearing. Israel does not believe in capital punishment in its own courts, and it goes abroad and kills people. Israel does not believe in exposing its troops to unjustified risks, and they are willing to exchange an enormous number of prisoners in order to get back their citizens. Given those incongruities within your own system you have a serious problem if you intend to go on doing these things in principle.

מר שבתאי שביט: אני חושב שלעסוק בשאלה של דמוקרטיה ופעולות חיסול זה באיזשהו מקום הגדרה צרה מדי ויש בה גם מידה מסוימת של בריחה מהשאלה האמיתית, שהיא האם לדמוקרטיה מותר לפגוע בריבונות של מדינה אחרת. הרוב המכריע של פעולות הפיגוע והחיסול שאנחנו מדברים עליהם מתבצע תמיד בטריטוריות של מדינות ריבוניות אחרות, והאם השאלה מתייחסת רק למבצעים שעוסקים בפיקוח נפש במובן של חיסולו של אדם, או שאנחנו אומרים שלדמוקרטיה צריכים להיות גם גבולות אחרים, כמו פגיעה בריבונות של מדינה שלישית, שזו לפי דעתי שאלה קשה עוד יותר.

התשובה לשאלה אם מותר לנקוט במדיניות של חיסול אויבים תלויה בעד כמה המדינה חשה מאוימת, וזאת שאלה שכלל לא מתייחסת למשטרים ולדמוקרטייות ולתורת המדינה, אלא לרמות מוסריות שהן מחוץ למסגרת של מדע המדינה.

בוודאי שצריך לקיים מנגנון אישור מסודר. אצלנו אין עדיין מערכת קישורים ובקורות שכולם יסכימו עליה, בגלל שאנחנו בסך הכל בני 50 שנה. בארה"ב זה לקח 200 שנה ובאנגליה עד היום זה עוד לא מוסדר. עם הזמן נגיע למערכת שתהיה מאוד מסודרת ושיהיה לגביה גם איזשהו קונסנזוס.

הרקורד של מערכת הבטחון וקהיליית המודיעין עם ועדת המשנה של ועדת חוץ ובטחון בכנסת, הוא טוב בצורה יוצאת מהכלל. אם בעבר לא הייתי מעלה במחשבתי את האפשרות שוועדת המשנה של ועדת חוץ ובטחון תהיה חלק מתהליך קבלת החלטות על מבצעי חיסול, היום אני מוכן לשקול גם את הסיכון הזה.

בסוגיה של פגיעה בריבונות של מדינה אחרת, אני רוצה להסב את תשומת לבכם לחוסר איזון גדול שמתקיים בינינו לבין דמוקרטיית אחרות. כשממשלת ארה"ב או אחת מסוכנויות המודיעין שלה מחליטה להביא לדין פקיסטאני שרצח בדם קר בארה"ב מספר עובדים של הסי.איי.איי. והצליח לברוח לפקיסטאן, היא הולכת לממשלת פקיסטאן ולשלטונות הפקיסטאנים, ואם אפשר אז מגיעים לזה בטוב, ואם צריך - יודעים להפעיל לחץ, וזוכים כמעט אוטומטית לשיתוף פעולה של השלטונות הפקיסטאניים. במקרה שלנו שום מדינה לא היתה עוזרת לנו להביא את ועונו למשפט בפני בית-דין ישראלי, ולא היינו יכולים לעשות את זה אלא בכוחות עצמנו. חוסר האיזון הזה מחייב אותנו פעמים רבות לפגוע בריבונות של מדינה שלישית, בשעה שמדינה כמו ארה"ב לא חייבת לעשות זאת, כי יש לה דרכים אחרות.

פרופ' אריאל מררי: אני רוצה להעמיד דברים על דיוקם. מ-1970 עד היום, לפי מקורות זרים ומהימנים מאוד, היו עשרות מקרים של חיסולים בידי ישראל, על רקע מעורבותם של המחוסלים בארגוני טרור. מאז שנות השמונים ובוודאי שבשנות התשעים, ישראל משתייכת לקבוצת מדינות קטנה מאוד המשתמשת בחיסול אישי של אויבים כשיטה. חברות אחרות בקבוצה הזאת הן איראן, סוריה ולוב.

מבחינת החוק, חיסול אנשי טרור בארץ בוודאי שאינו חוקי, והוא מוגדר כרצח. איני יודע אם רצח של אדם כלשהו בארץ נייטרלית מהווה עבירה על החוק הישראלי, אבל בוודאי שזאת עבירה על החוק הבינלאומי.

מבחינה מוסרית אין לי בעיה עם חלק גדול מהחיסולים האלה. ישנם בקרב האנשים שחוסלו כאלה אשר לפי מיטב שיפוטי מגיע להם למות,

אם אתה שוקל את מידת מעורבותם ברצח אנשים או את מידת הסיכון שלהם בעתיד. אבל ישנה בעיה כאשר הרג אדם כזה מלווה בהרג אנשים אחרים חפים מפשע.

אבל ההיבטים החוקיים והמוסריים אינם העיקר. ההיבט העיקרי הוא ההיבט המדיני, ומבחינה מדינית השיטה הזאת היא אווילית לחלוטין, נעשית ללא מחשבה, מסוכנת וכמעט תמיד מביאה נזק כלשהו. לעיתים נדירות היא מביאה תועלת.

יש שלוש סיבות אפשריות לבצע חיסול של איש ארגון טרור: הראשונה היא הרתעה - הרעיון שאם נהרוג אחד ועוד אחד ועוד אחד, פעילים אחרים של אותו ארגון יימנעו מלעסוק בטרור, מפחד שמא גם הם יחוסלו. הסיבה השנייה היא שיבוש פעילות טרור - אם נחסל אדם שתפקידו הוא לבצע פיגועים, הטרור יעצר לזמן מה, ובמקרים מסוימים אולי גם יימנע לחלוטין. אם הוא איש מפתח בארגון טרור ואנחנו נחסל אותו, יעבור זמן עד שיימצא לו מחליף, אם בכלל, ויהיה שיבוש לאורך זמן בפעילות הטרוריסטית של הארגון.

הסיבה השלישית, שבדרך כלל לא מציינים אותה, היא השיקול של מורל הציבור - אם נפגע בפעיל ארגון טרור, הציבור בארץ ישמח. אני לא רואה את זה רק מבחינת הרווח הפוליטי של מקבל ההחלטה, ראש הממשלה. לגיטימי לחלוטין שמדינאי ירצה שהעם היושב בציון יראה גם קצת נחת במלחמה בטרור, שגובה ממנו מחיר כבד.

מבחינת אפקט ההרתעה, הוא פשוט איננו קיים מול ארגוני הטרור שאנחנו עובדים מולם. אין ולא היתה לארגוני הטרור הללו בעיה להחליף אדם שנהרג.

מבחינת השיבוש, לעתים אכן יש שיבוש או מניעה של פעילות הארגונים, אבל רק כאשר אותו אדם ממלא תפקיד מפתח וקשה מאוד למצוא לו מחליף. זה היה במקרה של פתחי שקאקי, שחיסולו במלטה הנחית מכה קשה על הג'יהאד האיסלמי וכתוצאה מכך פעילותו פחתה: כך שישנם מקרים מסוימים שחיסול כזה יכול באמת להביא לשיבוש, אבל ברוב המיקרים זה בסימן שאלה.

השיקול של מורל הציבור הוא אמנם לגיטימי, אבל אני חושב שהוא אינו נכון. הציבור בישראל מאוד בלתי יציב, המורל עולה ויורד מאיגרא רמה לבירה עמיקתא. הציבור היה באופוריה אחרי חיסול עבאס מוסאווי, אבל נכנס לדיכאון עמוק אחרי פיצוץ השגרירות בארגנטינה, שבא בתגובה.

יש להתנקשויות מחיר בכמה היבטים. קודם כל, בפגיעה במעמד הבינלאומי של ישראל, למשל בנורדוגיה בעקבות פרשת לילהאמר ובירדן עכשיו. שנית, הפעילות מהווה פרובוקציה ולא הרתעה ואנחנו משלמים על זה מחיר, כמו למשל בבואנוס איירס, המחיר אינו שווה את ההישגים המדיניים שבעניין. לדעתי, יש הצדקה להתנקשויות רק במקרה של "פצצה מתקתקת" - סיכול פיגוע מידי, שאין דרך אחרת לסכלו.

מר שבתאי שביט: אתה לא מתייחס לעקרון "שופך דם יהודי לא יינקה". האם יש לזה משקל, או שזו איזשהי גחמה של עם ישראל?

פרופ' אריאל מררי: לדעתי זה עקרון נחמד מאוד, אבל לפעמים הוא דמגוגיה צרופה. לא תמיד שופך דם יהודי לא ינקה כאשר אנחנו חייבים לחסל אותו מיד, סבלנות. תמצא את הדרכים.

מר שבתאי שביט: לא דין פצצה מתקתקת בבית-לחם כדין פצצה מתקתקת בשטוקהולם, משום שבבית-לחם אתה שולט בשטח. להגדיר כאילו האיש בשטוקהולם ראוי לפיגוע רק אם הוא מוגדר כפצצה, זוהי הגדרה שהיא בפרקטיקה לא ישימה כלל.

חה"כ יוסי שריד: טרור של מדינה בתור שכזה הוא פסול מכל מקום, הוא דבר בלתי קביל באופן מוחלט. הוויכוח אינו על השאלה האם ישראל צריכה ללכת מחר ולשים פצצה בשוק של קהיר או ללכת בקהיר ולבחור עשרה אנשים ולהרוג אותם.

פרופ' מררי דיבר על חריגים, והשאלה היא מה זה חריגים. יכול מאוד להיות שמדובר בעשרה אנשים ויכול להיות שמדובר בעשרים. כאשר אמרנו חריגים אני כמעט יכול לומר בוודאות, שרוב האנשים הסבירים שאני מכיר מייחדים את הפעולה הזו למקרים חריגים.

להתנקשות בחו"ל יכולים להיות מניעים רבים - הרתעה, ענישה, נקמת דם, שיבוש, תגובה. כמובן שהחיים אינם פשוטים ולכן גם ההגדרות אינן חדות, ויש מקרים גבוליים שלא יודעים בדיוק האם הם הרתעה או שיבוש.

לא הייתי יוצא לפעולה מן הסוג הזה בעיקר מפני שזה לא מרתיע. הניסיון מוכיח שאין הרתעה. ענישה, נקמת-דם, תגובה וכו' הן בעיני בלתי קבילות לחלוטין. מדינה לא עוסקת בנקמת דם. אם האיש המסוים ראוי לנקמת דם, סימן שהוא עשה דבר מאוד חמור. אם הוא ממשיך לעשות את הדברים הנוראים האלה, יוצאים להתנקש בו לא בגלל מה שהוא עשה אלא בגלל מה שהוא עומד לעשות. אם הוא חדל לעשות את זה, אין

שום הצדקה להתנקש בו עכשיו. אני לא אחולל עכשיו שרשרת שלמה של עניינים ותגובות בגלל זה שהאיש עשה פעם.

מבצע של תגובה הוא מבצע לגיטימי, אבל אם כאנשים אחראים אנחנו צריכים לקבל החלטה כן או לא, אני אומר במפורש "לא" לתגובה, בעיקר מפני שיש פה מרחב אין סופי של מניפולציה ואני גם לא יודע למי זה מרים את המורל, לא לאלה שנכנסים למקלטים כי הם יודעים שבינתיים עוד מעט יהיו קטיושות.

אני מכיר אך ורק בנימוק אחד מרכזי שאותו אני מצדיק מכל וכל, וזה עניין הסיכול. גם במקרה של סיכול יש אמות מידה, והראשונה היא קיום סכנה גדולה, ודאית ונוכחת, בסגנון הפצצה המתקתקת. אם זה לא סכנה ודאית קרובה ונוכחת - אני נגד. לפעמים אי אפשר להגיע אל מחולל הפיגועים המייצג את הסכנה המיידית, אז יש לך ברירת מחדל ואתה לוקח מישהו על ידו. זה כבר לא מוצדק. לא מבחינת מוסרית, אלא מפני שמדינה לא מתעסקת בדברים האלה.

לפעמים יש נטיה ללכת דווקא על מנהיגות מדינית, דתית ואידיאולוגית. זה דבר מסוכן מאין כמוהו וחסר הצדקה, והוא צריך להידחות מכל וכל. ההבחנה בין המתאבד לבין זה שעשה לו את שטיפת המוח והכין אותו למבצע היא הבחנה מאוד קשה אבל אני חוזר להגדרה המדויקת, כי אחרת אין לדבר הזה סוף משום שאז אני אצא משערי המסגד ואני אלך לשערים אחרים של כל מיני אנשים שאומרים כל מיני דברים לא יפים עלינו. ואז אני מגיע לכל מיני מנהיגויות מדיניות שגם הן לא רוצות ביקרנו, וזאת כבר תגובת שרשרת. מוטב שההגדרה תהיה מצומצמת וגם הפעולה תהיה מצומצמת, מאשר שהיא תתחיל להתרחב ותקיף אנשים שבוודאי לא ראוי להם להיות בתוך המבצעים האלה

ברור לגמרי שאסור לבצע פעולה הכרוכה בפגיעה באנשים נוספים, שלא היו מסומנים כנקודת ענישה. הם כולם חפים מפשע, גם אם הם לא חפים מפשע.

ברור לגמרי שכל המלחמה הזו איננה באה להשיג פיתרונות מדיניים, ויש עוד שורה ארוכה של שיקולים מעשיים של רווח מול הפסד, כאשר השיקול הזה תמיד צריך לבוא במסגרת הנחת העבודה המחמירה ביותר, אחרת מועדים לפורענות נוראה, משום שלפעמים ההפסדים יכולים להיות נוראיים, כמו בפרשת משעל למשל. הרי אם אני חושב שלפעמים אפשר לעשות את זה בהולנד, אז למה אני לא יכול לאשר פעולה בירדן? יש שרשרת ארוכה של שיקולים דווקא לגבי ירדן, בגלל הרגישות שלה, בגלל זה שהשלטון שם לא לגמרי יציב ואיזו פגיעה יכולה פתאום לטלטל אותו טלטלה שתסכן אותו.

מרחב הפעולה לעניין זה הולך ומצטמצם בלאו הכי, בגלל שיקולים פנימיים ובינלאומיים שדיברנו עליהם, ומדובר לפי דעתי אך ורק באמת במיקרים חריגים ביותר.

Mr. Abe Sofer: I do not agree with my colleagues that it is easier for the United States than for Israel. Occasionally they are able to get a country to give us someone to prosecute criminally, but that is hardly significant in this game.

We have had a long list of countries that support terrorism , and it keeps getting longer. We have the same difficult process that we go through when we consider taking action

abroad, and we reached the sorts of appraisals that Yossi Sarid reached. We will also not engage in such actions unless they have a very narrowly targeted incentive.

Dr. Arik Carmon: Abe, I would like to get your view about international ramifications. How can we quantify the price that Israel, with its isolation, with all the different limitations put upon us, will perhaps pay for acts such as these, as an indicator for decision makers before they make such decisions?

Mr Abe Sofer: If you have a regular internal governmental process, where all your major security and foreign policy agencies participate, you can come to a much better judgment about the price you might have to pay, as long as you keep it off the regular tracks of uses of force, and put it on a special track involving secret actions.

I like the principle that you care about people who attack Jews. As a Jew, I am with you in believing, and as an American we have the same principle. But we have been brought to realize they we just cannot make everybody pay for every evil thing. There is a need to realize that we can only exert this extreme kind of measure in limited circumstances.

מר בועז גנור: ראשית, הדינמיקה של הדיון העבירה אותנו משאלת הבעיה המוסרית של 'חיסול אישים', לשאלה של אפקטיביות מול מוסריות בחיסול אישיות.

שנית, השאלה אינה פיקוח או אי-פיקוח על המוסד אלא תהליך קבלת ההחלטה, השאלה הנכונה לגבי כל המבצעים. בנוסף לשיקולים השונים שבחיסול אישים, יש חשיבות למיקום של החיסול. יש הבדל בהשלכות של חיסול בשטחים, באוטונומיה, בלבנון, במדינת ערב ידידותית, במדינת ערב עוינת ובמדינות המערב. אולי אפילו ארה"ב מהווה קטגוריה נפרדת.

אחת השאלות המרכזיות היא שאלת הבומרנג. כאשר מכים ארגון טרור צריך לצפות שינסה לתת מכה חזרה. שאלת הבומרנג משתנה מארגון לארגון בהתאם ליכולות המבצעיות של הארגון. שאלה זו מאוד נכונה לגבי חיזבאללה, והרבה פחות נכונה לגבי ארגונים כמו ארגון של ג'ורג' חבש, החזית הדמוקרטית וארגונים אחרים.

פיגוע טרור הוא פונקציה של שני משתנים עיקריים: המוטיבציה של הארגון לבצע את הפיגוע והיכולת המבצעית שלו לעשות זאת. חיסול האישים מגביר בטווח הקצר בעיקר את המוטיבציה, ולא את היכולת המבצעית שלו. כאשר לארגון יש מגבלות מבצעיות מלכתחילה שאלת הבומרנג אינה תקפה. ארגונים כמו חיזבאללה, או ארגונים שפועלים היום ביתר חופשיות בתחומי האוטונומיה ויש להם יכולת מבצעית כמעט בלתי מוגבלת, יכולים להגיב מהר אחרי פגיעה בהם, מצב דברים חדש זה מחייב מכל מקום שינוי בקבלת ההחלטות בתחום 'חיסול אישים'.

לגבי שאלת המוסר, אני חייב להדגיש שלא מדובר בפגיעה באזרחים אלא בסיטואציה של מלחמה ובפגיעה בלוחמים. הגורמים המהווים יעד לחיסול בקרב אירגוני הטרור הם לוחמים הנמצאים במצב של מלחמה, ולכן זה לגיטימי לפגוע בהם.

פרופ' מוטה קרמניצר: אני לא חושב שישראל יכולה לקבל את אמת המידה של מעשים שמדינה יכולה להתייצב מאחוריהם בגלוי. בכל זאת יש איזשהו הבדל קטן בין המעמד הבינלאומי של ארה"ב לבין המעמד הבינלאומי של ישראל.

צריך עוד תנאי לתנאים שהוזכרו כאן, וזה שאין ברירה אחרת. כי אם זה למשל קורה באנגליה אז יכול להיות שאפשר למנוע את זה על ידי הרמת טלפון לשירות המודיעין הבריטי כדי להשיג סיכול, לא סיכול אופטימלי כמו חיסול, אבל סיכול של הפעולה. אם אפשר להשיג את זה, אסור לעשות את הפעולה.

אני חושב שאפשר לבוא ולומר שאם המדינה היא מדינה תומכת טרור, מעודדת טרור, משלימה עם טרור, אז שיקול הריבונות לא צריך לעמוד לה. בגישה הגיונית למשפט בינלאומי הרעיון הזה יכול לעבור. אם ישראלי רצח מחוץ לגבולות ישראל זה עדיין רצח, והשאלה היא האם יש הגנה לרצח הזה. כאן אנחנו מדברים על שני סוגי הגנות: האחת היא הגנה עצמית, שיכולה לחול גם על הגנה על אחר, אבל במגבלות מאוד צפופות. והשניה היא מלחמה, ואז השאלה היא האם אנחנו יכולים לאתר את הסיטואציה הזאת ולאפיין אותה כמלחמה על דרך האנלוגיה, ולהפעיל על הסיטואציה של טרור דיני מלחמה מיוחדים המותאמים לטרור, שבו אין מחנה צבאי שניתן לשלוח אליו מטוסים, אלא יש לך

אנשים שמסתובבים והם עדיין אויבים במובן של מלחמה. טרור הוא מלחמה מתמשכת, והאנלוגיה המדינית הרחבה נראית לי תקפה.

השאלה היחידה שמטרידה אותי היא היכולת לעשות שימוש לרעה של העניין הזה. יש את גישת הענישה, ומישהו יכול להכניס בעניין הזה שיקול של יוקרת הגוף שהוא עומד בראשו וכו'. צריך לראות איך שומרים את העניין הזה בתוך גבולות, מבלי שיהיו לו נזקים פסיכולוגיים והתפשטותיים, כי ברגע שאתה מקבל את התפיסה שאפשר להוציא להורג אנשים אז למה לא להרוג את וענונו, ועוד כל מיני אנשים. יש פה בהחלט סכנה של היסחפות לכל מיני כיוונים.

האם לא שווה לומר שגם כאשר מתקיימים המקרים החריגים - שהם מאוד מעטים - שווה להגיד "אנחנו לא נעשה את הפעולה?" מתוך הבנה שכשאני פותח פתח לחמישה מיקרים מוצדקים יכנסו לי דרכו עוד מאה או שבעים מקרים לא מוצדקים?

אני לחלוטין לא מקבל שיועצים משפטיים לא יכולים להיות בתמונה, משום שמדובר פה בפגיעה במדינות ריבוניות. יועצים משפטיים יכולים בין היתר להגיד "במקום שאתה יכול, תחטוף את האיש ואל תהרוג אותו". העובדה שיש פה מצב פרובלמטי לא אומרת שלא שווה לקבל חוות דעת משפטית.

גב' תמר בן דוד: כל מה שנאמר פה נכנס להגדרה אחת מאוד רחבה ולא כל כך מפורטת, והיא שמקבל ההחלטות צריך לקבל את ההחלטה הנבונה, שבה הוא שקל את תועלת הפעולה יחסית לסיכונים שלה. מכיוון שאין לו את הפורום האינטלגנטי שנותן לו את אמות המידה כל יום אז יש לו תבונה אם יש לו, וניסיון אם יש לו ויועצים אם יש לו. האמירה הזאת

נכונה בכל תהליכי קבלת ההחלטות בנושאים פרטניים או בנושאים כוללים יותר. קל מאוד בדיעבד להסתכל ולהגיד זה לא ענה על זה וזה כן ענה על זה. אבל אנחנו צריכים לקוות שלמקבל ההחלטות יהיו הניסיון, התבונה והיכולת להיוועץ, ואם לא, שהמערכת לפחות תבנה לו את המסגרת המייעצת, על-ידי אכיפתה או אילוץ לפעול לפיה.

חה"כ אורי אור: ראשית, אי אפשר לומר מה היה קורה אם לא היינו עושים, השאלה הזאת מלווה אותי חלק גדול מהקריירה שלי.

שנית, יש חשיבות אדירה לזהות האנשים העומדים בראשות הארגונים שאנחנו עוסקים בהם עם כל הפיקוח, העוצמה שלהם רבה ביותר.

התייחסו בביטול לשיקול של מורל הציבור. המטרה של טרוריסט היא להוריד את מורל הציבור. גם הטילים של סדאם חוסין גרמו להורדת מורל אדירה. לציבור במדינת ישראל יש חולשות אדירות בנושא הביטחון, ולנושא המורל הציבורי במדינת ישראל יש משמעות עצומה. קשה לומר איזו פעולה תורמת ואיזה לא.

אם ניקח את כל הסייגים, מה נשאר? איך אפשר בעצם להילחם בטרור ששולח לי את מכונית התופת ואת המתאבד? טרור זה גם להרוג אנשים ללא משפט בשטחים שחצי בשליטתי ואני לא יכול להגיע אליהם. לצערי הרב אני רוצה להסביר שאין ברירה לקברניטים במדינת ישראל, אלא להשתמש בכלי הזה.

מישהו אמר פעם שאנחנו הולכים למעלה על הדשא הירוק, וצריך לזכור שמתחתיו יש מערכות ביוב. ואנחנו צריכים לדאוג שהאנשים הכי

טובים שלנו יהיו שם בביוב, כדי שלא יידבק בנו הריח, ואני לא מוצא מוצא אחר אלא להמשיך לשחות בביוב הזה.

חה"כ גדעון עזרא: כשאנשים צריכים לדאוג להישרדות שלהם, הם לא כל כך נחושים לבצע פיגועים. זה עניין של ניסיון, לא של מחשבה אקדמית כזו או אחרת. צריך להכיר את האנשים, ממה הם חוששים, ממה הם לא חוששים, מה הם מבינים, מה הם לא מבינים. העובדה שהטרוריסט צריך לדאוג לעצמו או שהמודיעין הישראלי יחסל אותו היא מרתיעה, ויש דוגמאות אין-ספור לדברים האלה.

זה דבר מאוד מסוכן מה שעשיתם פה, משום שהיום אנחנו נמצאים מול היריב הכי בעייתי שלנו, בארץ שלא מוסרת לנו את המחבלים, דבר שהם צריכים לעשות, ובמקום זה הם משחררים את המחבלים שרוצחים יהודים. והאנשים האלו הם לא בדיוק יידי עם ישראל. אנחנו נמצאים מטר מהם בנקודות החלטה קשות מאוד. אני מוכן להסכים אתכם על כל מיני פינות נידחות בעולם, אבל אנחנו נמצאים עכשיו במצב הכי מסובך שהיינו בו, וכל ההגדרות שלכם לא כל כך תופסות לגבי נקודת הזמן שבה אנחנו נמצאים. ודווקא אחרי פרשת משעל, הדילמה הזאת הופכת ליותר ויותר חריפה, וקריאה מכאן או ממקומות נוספים כאילו אנחנו עכשיו לא עושים או כן עושים את הדבר הזה, זה הדבר הכי מסוכן שיכול להיות.

פעילות המוסד היא גוף חיוני מאוד, ואני מצפה מפורום נכבד שכזה שיתן כתף כל אחד לפי יכולתו, ולא יבוא לשים איקס על הדבר הזה, אנחנו לא נמצאים בגבולות כאלה, במדינה כזאת ובמצב ביטחון כזה שאנחנו יכולים להרשות זאת לעצמנו.

ד"ר אריק כרמון: מהדיון הזה לא יצאה שום קריאה אלא התחדדו דילמות מאוד עמוקות, ובהקשר הזה אני רוצה רק להוסיף פרספקטיבה של הדמוקרטיה הישראלית. דובר על הדשא שמתחתיו זורם הביוב. אני לגמרי לא בטוח עד כמה הדשא - הדמוקרטיה - הוא כל כך ירוק. הדמוקרטיה הישראלית מעצבת את עצמה, מגבשת את עצמה ומתחזקת כל הזמן מול הצורך הבלתי נלאה להתמודד עם הישרדות ועם דילמות שמחלישות את היכולת לבנות את הכלים שמחזקים את הדמוקרטיה. הצורך ללכת במשעול של ההישרדות ולהתמודד עם הדילמות האלו לא מחזק את יכולתה של הדמוקרטיה לחזק את עצמה. אבל הדברים שהועלו כאן בדיון - דרכי קבלת ההחלטות, הקריטריונים שהועלו, אופי המעורבים בקבלת ההחלטות, אישיותו של מקבל ההחלטה - הצירוף של כל אלה יוצר אולי את האפשרות לאיזון הזה.